

The Consequences of Reduced Ghayrah (Moral Jealousy) in Individual and Social Life

Saeideh Karimi^۱

^۱. Level ۳ seminary student, Al-Zahra Specialized Islamic Seminary, Sahneh County, Iran.

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received

۲۰ October ۲۰۲۴

Received in revised form

۲۰ December ۲۰۲۴

Accepted

۶ January ۲۰۲۵

Available online

۲۵ March ۲۰۲۵

Keywords:

Ghayrah
Islamic ethics
Social responsibility
Moral security
Cultural identity

ABSTRACT

The decline of moral sensitivity toward religious and social values is one of the phenomena that has attracted the attention of researchers in social sciences and Islamic ethics in contemporary societies. One of the key concepts in this field is “ghayrah” (moral jealousy), which in Islamic culture is recognized as a factor for protecting moral, religious, and social boundaries. However, the weakening of this moral trait can have consequences in both individual and social spheres. The main issue of this research is to examine the concept of ghayrah and analyze the consequences of its decline in individual and social life from the perspective of Islamic teachings. The aim of this study is to define the concept of ghayrah in lexical and Islamic ethical sources and to analyze the effects and consequences of the weakening of this moral virtue at individual and social levels. This research seeks, by using Quranic teachings, narrations (hadith), and the views of Islamic scholars, to clarify the position of ghayrah in the Islamic ethical system and to show how this trait plays a role in maintaining the moral health of society. The research method is descriptive-analytical and based on library studies. In this method, the concept of ghayrah is first examined in lexical and ethical sources, and then its functions and social consequences are analyzed through the study of Quranic verses, narrations, and the views of Islamic scholars. The data has been collected from exegetical, hadith, and ethical sources and analyzed using an interpretive approach. The findings show that ghayrah in Islamic ethics is considered a spiritual trait associated with faith and commitment to divine values and plays an important role in preserving the moral integrity of society. Its decline can lead to consequences such as weakening of moral sensitivity, reduced social responsibility in protecting values, instability of moral and cultural security, and ultimately a gradual transformation of the religious and cultural identity of society.

Cite this article: Karimi, Saeideh (۲۰۲۵). The Consequences of the Decline of Ghayrah (Moral Jealousy) in Individual and Social Life. *Modern Islamic Studies in the Context of Modernity*, ۱(۲), ۹۶-۱۰۹.

 <http://doi.org/.....>

© The Author(s).

Publisher: Quarterly Journal of Modern Islamic Studies and Modern.

پیامدهای کاهش غیرت در زندگی فردی و اجتماعی

سعیده کریمی^۱

۱. طلبه سطح سه مدرسه تخصصی علمیه الزهرا شهرستان صحنه

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله تخصصی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۱/۲۰

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۰۳/۱۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۳/۲۵

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۰۴/۱۰

کلیدواژه‌ها:

غیرت،
اخلاق اسلامی،
مسئولیت اجتماعی،
امنیت اخلاقی،
هویت فرهنگی

چکیده

کاهش حساسیت اخلاقی نسبت به ارزش‌های دینی و اجتماعی از جمله پدیده‌هایی است که در بسیاری از جوامع معاصر مورد توجه پژوهشگران علوم اجتماعی و اخلاق اسلامی قرار گرفته است. یکی از مفاهیمی که در این زمینه نقش مهمی ایفا می‌کند، مفهوم «غیرت» است که در فرهنگ اسلامی به‌عنوان عاملی برای پاسداری از حریم‌های اخلاقی، دینی و اجتماعی شناخته می‌شود. با این حال، تضعیف این ویژگی اخلاقی می‌تواند پیامدهایی در ساحت فردی و اجتماعی به همراه داشته باشد. مسئله اصلی این پژوهش بررسی مفهوم غیرت و تحلیل پیامدهای کاهش آن در زندگی فردی و اجتماعی از منظر آموزه‌های اسلامی است. هدف این پژوهش تبیین مفهوم غیرت در منابع لغوی و اخلاق اسلامی و همچنین تحلیل آثار و پیامدهای کاهش این فضیلت اخلاقی در سطوح فردی و اجتماعی است. این تحقیق تلاش دارد با بهره‌گیری از آموزه‌های قرآنی، روایی و دیدگاه‌های اندیشمندان اسلامی، جایگاه غیرت را در نظام اخلاقی اسلام روشن سازد و نشان دهد که این ویژگی چگونه در حفظ سلامت اخلاقی جامعه نقش ایفا می‌کند. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی - تحلیلی و مبتنی بر مطالعه کتابخانه‌ای است. در این روش، ابتدا مفهوم غیرت در منابع لغوی و اخلاقی بررسی شده و سپس با تحلیل آیات قرآن، روایات و دیدگاه‌های اندیشمندان اسلامی، کارکردها و پیامدهای اجتماعی آن مورد مطالعه قرار گرفته است. داده‌های پژوهش از منابع تفسیری، حدیثی و اخلاقی گردآوری شده و با رویکرد تحلیلی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که غیرت در اخلاق اسلامی به‌عنوان یک صفت نفسانی مرتبط با ایمان و تعهد به ارزش‌های الهی شناخته می‌شود و نقش مهمی در حفظ سلامت اخلاقی جامعه ایفا می‌کند. کاهش این ویژگی می‌تواند پیامدهایی همچون تضعیف حساسیت اخلاقی، کاهش مسئولیت‌پذیری اجتماعی در پاسداری از ارزش‌ها، تزلزل امنیت اخلاقی و فرهنگی جامعه و در نهایت تغییر تدریجی در هویت دینی و فرهنگی جامعه را به دنبال داشته باشد.

استناد: کریمی، سعیده (۱۴۰۴). پیامدهای کاهش غیرت در زندگی فردی و اجتماعی. *مطالعات اسلامی نوین در بستر مدرنیته*، ۱ (۲)، ۹۶-۱۰۹.

<http://doi.org/10.30611/jnism.v1i2.96-109>

© نویسندگان.

ناشر: فصلنامه مطالعات اسلامی نوین در بستر مدرنیته.

مقدمه

تحولات اجتماعی و فرهنگی در جوامع معاصر سبب شده است که بسیاری از مفاهیم اخلاقی مورد بازاندیشی و تحلیل مجدد قرار گیرند. در این میان، برخی مفاهیم که در گذشته نقش مهمی در تنظیم رفتارهای فردی و اجتماعی داشته‌اند، در شرایط جدید با چالش‌هایی مواجه شده‌اند. یکی از این مفاهیم، «غیرت» است که در فرهنگ اسلامی همواره به‌عنوان یکی از ویژگی‌های اخلاقی مهم برای پاسداری از حریم‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است. این مفهوم در متون دینی و اخلاقی با ارزش‌هایی همچون عفت، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و پاسداری از حدود الهی پیوند خورده و به‌عنوان عاملی در جهت حفظ سلامت اخلاقی جامعه شناخته شده است.

در سال‌های اخیر، برخی تحولات فرهنگی و تغییرات در الگوهای رفتاری سبب شده است که حساسیت نسبت به برخی ارزش‌های اخلاقی کاهش یابد. این وضعیت در برخی موارد به شکل بی‌تفاوتی نسبت به نقض هنجارهای اخلاقی و اجتماعی نمود پیدا کرده است. چنین شرایطی ضرورت بررسی مجدد مفاهیمی را که در حفظ نظم اخلاقی جامعه نقش دارند برجسته می‌سازد. مفهوم غیرت در این میان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا این ویژگی اخلاقی می‌تواند به‌عنوان عاملی در ایجاد حساسیت نسبت به ارزش‌ها و جلوگیری از گسترش برخی ناهنجاری‌ها عمل کند. از این رو، تحلیل جایگاه این مفهوم در اخلاق اسلامی و بررسی پیامدهای تضعیف آن در زندگی فردی و اجتماعی می‌تواند به درک بهتر کارکردهای اخلاقی آن کمک کند.

اهمیت این موضوع زمانی روشن‌تر می‌شود که توجه شود بسیاری از هنجارهای اخلاقی در جامعه صرفاً از طریق قوانین رسمی حفظ نمی‌شوند، بلکه بخش مهمی از آنها از طریق تعهد درونی افراد و حساسیت اخلاقی نسبت به ارزش‌ها پاسداری می‌گردد. در چنین شرایطی، ویژگی‌هایی مانند غیرت می‌توانند نقش مهمی در شکل‌گیری این حساسیت اخلاقی ایفا کنند. در مقابل، کاهش این ویژگی ممکن است به تدریج به تضعیف برخی سازوکارهای اخلاقی در جامعه منجر شود. از این رو، بررسی مفهوم غیرت و تحلیل پیامدهای کاهش آن می‌تواند در فهم بهتر رابطه میان ارزش‌های اخلاقی و سلامت اجتماعی مفید باشد.

در سال‌های گذشته، برخی پژوهش‌ها به بررسی ابعاد مختلف غیرت در حوزه‌های اخلاقی، دینی و اجتماعی پرداخته‌اند. در برخی از این آثار، مفهوم غیرت از منظر اخلاق اسلامی مورد بررسی قرار گرفته و جایگاه آن در میان فضایل اخلاقی تبیین شده است. برخی دیگر از پژوهش‌ها نیز به تحلیل رابطه میان غیرت و مفاهیمی مانند عفت، حیا و مسئولیت اجتماعی پرداخته‌اند. با این حال، بخش قابل توجهی از این مطالعات بیشتر بر تعریف مفهومی یا ابعاد فردی غیرت تمرکز داشته‌اند و کمتر به بررسی جامع پیامدهای اجتماعی کاهش این ویژگی اخلاقی پرداخته‌اند. پژوهش حاضر تلاش می‌کند با نگاهی تحلیلی، علاوه بر تبیین مفهوم غیرت در منابع اسلامی، آثار و پیامدهای تضعیف آن را در ساحت فردی و اجتماعی بررسی کند. وجه تمایز این پژوهش با برخی مطالعات پیشین در آن است که تلاش می‌کند مفهوم غیرت را در پیوند با کارکردهای اجتماعی آن مورد تحلیل قرار دهد و نشان دهد که این ویژگی اخلاقی چگونه می‌تواند در حفظ سلامت اخلاقی و فرهنگی جامعه نقش ایفا کند.

۱. مفهوم‌شناسی

بررسی هر مفهوم اخلاقی در پژوهش‌های علمی مستلزم تبیین دقیق معنای لغوی و اصطلاحی آن است؛ زیرا بسیاری از سوءبرداشت‌ها و داوری‌های نادرست درباره یک فضیلت یا رذیلت، ناشی از خلط میان معنای لغوی، کاربرد عرفی و تعریف تخصصی آن در نظام اخلاقی است. مفهوم «غیرت» نیز از جمله مفاهیمی است که در طول تاریخ، معانی گوناگون و گاه متعارضی برای آن ذکر شده و همین امر ضرورت واکاوی مفهومی آن را دوچندان می‌سازد. در این بخش، ابتدا معنای لغوی غیرت و سپس معنای اصطلاحی آن در اخلاق اسلامی تبیین می‌شود تا زمینه نظری لازم برای تحلیل‌های بعدی فراهم آید.

۱,۱. مفهوم غیرت در لغت

واژه «غیرت» در زبان عربی از ریشه «غ ی ر» گرفته شده و با مفاهیمی همچون تغییر، دگرگونی و تأثیر درونی ارتباط دارد. در منابع لغوی، غیرت به معنای نوعی حالت نفسانی دانسته شده است که در اثر احساس مشارکت یا تعرض به حق یا حریم فرد پدید می‌آید و او را به واکنش وامی‌دارد. در توضیح این معنا آمده است که غیرت حالتی است که انسان در برابر آنچه آن را حق خود می‌داند یا به آن تعلق خاطر دارد، از خود حساسیت نشان می‌دهد و در صورت احساس تهدید یا تجاوز، دچار تحریک درونی می‌شود (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۵، ص ۳۳).

در برخی منابع لغوی دیگر، غیرت به معنای «حمیت» و «أنفة» نیز تفسیر شده است؛ یعنی حالتی که انسان را از پذیرش ذلت یا بی‌حرمتی بازمی‌دارد و او را به دفاع از شأن و منزلت خویش یا وابستگانش سوق می‌دهد (فیومی، ۱۴۱۴ق، ص ۴۵۱). این معنا نشان می‌دهد که در بنیان لغوی غیرت، نوعی حساسیت نسبت به حریم و مرز وجود دارد؛ مرزی که می‌تواند شخصی، خانوادگی یا ارزشی باشد. به بیان دیگر، غیرت در لغت صرفاً به معنای حسادت یا تنگ‌نظری نیست، بلکه نوعی واکنش درونی نسبت به نقض حدود تلقی می‌شود.

برخی لغویان نیز بر عنصر «تغییر قلبی» در تعریف غیرت تأکید کرده‌اند؛ بدین معنا که هنگامی که انسان احساس کند حق یا حریم او مورد تعرض قرار گرفته است، در درون او حالتی از تغییر و اضطراب پدید می‌آید که منشأ رفتار دفاعی می‌شود (زبیدی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۲، ص ۵۲۲). این تحلیل لغوی نشان می‌دهد که غیرت در اصل، یک حالت عاطفی و انگیزشی است که می‌تواند به رفتار بیرونی منتهی شود.

از منظر کاربرد عرفی نیز غیرت غالباً در ارتباط با دفاع از ناموس، خانواده یا ارزش‌های شخصی به کار می‌رود؛ با این حال، محدود ساختن این واژه به حوزه خاص خانوادگی با گستره معنایی آن در منابع لغوی سازگار نیست. معنای لغوی غیرت ظرفیت آن را دارد که شامل هرگونه حساسیت نسبت به حفظ یک حریم مشروع شود؛ خواه این حریم فردی باشد، خواه اجتماعی یا دینی. این گستره معنایی، زمینه را برای توسعه مفهوم غیرت در چارچوب اخلاق اسلامی فراهم می‌کند.

۱,۲. مفهوم غیرت در اصطلاح اخلاق اسلامی

در اصطلاح اخلاق اسلامی، غیرت به‌عنوان یک صفت نفسانی تعریف می‌شود که انسان را نسبت به حفظ ارزش‌های مشروع و حریم‌های الهی حساس می‌سازد و او را به دفاع از آنها وامی‌دارد. این تعریف، ضمن بهره‌گیری از معنای لغوی، آن را در چارچوبی هنجاری و ارزشی قرار می‌دهد؛ به‌گونه‌ای که غیرت نه هرگونه حساسیت، بلکه حساسیت نسبت به امور حق و مشروع تلقی می‌شود.

در برخی منابع اخلاقی، غیرت از شاخه‌های فضیلت شجاعت دانسته شده است؛ زیرا مستلزم جرئت در دفاع از حق و مقابله با تجاوز به حریم‌های اخلاقی است (نراقی، ۱۴۰۸ق، ج ۱، ص ۳۰۱). بر اساس این تحلیل، غیرت هنگامی فضیلت محسوب می‌شود که در حد اعتدال باشد؛ یعنی نه به افراط کشیده شود که به سوءظن و بدبینی بیانجامد و نه به تفریط گراید که به بی‌تفاوتی نسبت به ارزش‌ها منتهی شود. بدین ترتیب، غیرت در اخلاق اسلامی جایگاهی میان دو ردیلت افراط و تفریط دارد.

در متون روایی نیز غیرت به‌عنوان یکی از صفات پسندیده معرفی شده است. در حدیثی آمده است:

«إِنَّ اللَّهَ غَيُّورٌ يُحِبُّ كُلَّ غَيُّورٍ»

خداوند غیرتمند است و هر غیرتمندی را دوست دارد.

تحلیل این روایت نشان می‌دهد که غیرت در این چارچوب، به معنای حساسیت نسبت به نقض حدود الهی است و نه صرفاً واکنش‌های احساسی فردی. نسبت دادن صفت غیرت به خداوند، در معنایی متناسب با ساحت الهی، بیانگر آن است که این ویژگی در اصل ناظر به پاسداری از حدود و ارزش‌های حق است (کلینی، ۱۳۷۷، ج ۵، ص ۵۳۶).

در روایتی دیگر آمده است:

«الْغَيْرَةُ مِنَ الْإِيمَانِ»

غیرت از ایمان است.

این بیان نشان می‌دهد که غیرت در اخلاق اسلامی پیوندی وثیق با باور دینی دارد و نشانه‌ای از زنده بودن حس دینی در انسان تلقی می‌شود (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۳، ص ۳۰۷). بر اساس این نگاه، فرد مؤمن نسبت به نقض ارزش‌های الهی بی‌تفاوت نیست و همین حساسیت، بخشی از ایمان او را تشکیل می‌دهد.

در اصطلاح اخلاق اسلامی، غیرت به‌عنوان حالتی نفسانی تعریف می‌شود که بر پایه ایمان و تعهد به ارزش‌های الهی شکل می‌گیرد و کارکرد آن پاسداری از حریم‌های مشروع در ساحت فردی و اجتماعی است. این تعریف، غیرت را از مفاهیمی مانند تعصب جاهلی یا حسادت متمایز می‌سازد و آن را در چارچوب فضیلت اخلاقی مبتنی بر اعتدال و عقلانیت قرار می‌دهد.

۲. تضعیف روحیه غیرت و آثار آن در حیات فردی و اجتماعی

غیرت در منظومه اخلاقی اسلام به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل پاسداری از حریم‌های اخلاقی و اجتماعی شناخته می‌شود و کارکرد آن صرفاً به حوزه روابط فردی محدود نمی‌گردد، بلکه در شکل‌گیری سلامت اخلاقی جامعه و استحکام ساختارهای اجتماعی نیز نقشی اساسی ایفا می‌کند. این ویژگی اخلاقی نوعی حساسیت ارزشی نسبت به حفظ حدود الهی، صیانت از کرامت انسانی و مراقبت از حریم‌های مشروع در زندگی فردی و اجتماعی به شمار می‌آید. هنگامی که این روحیه در جامعه تضعیف شود، پیامدهای متعددی در عرصه‌های گوناگون زندگی انسان پدید می‌آید؛ زیرا بسیاری از سازوکارهای اخلاقی که رفتار انسان را در چارچوب هنجارهای دینی و اجتماعی سامان می‌دهد، بر پایه همین احساس مسئولیت و حساسیت ارزشی استوار است. در چنین شرایطی، افراد نسبت به نقض ارزش‌های اخلاقی واکنش کمتری نشان می‌دهند و نوعی بی‌تفاوتی تدریجی در برابر رفتارهای نادرست شکل می‌گیرد. این وضعیت در سطح فردی به کاهش حساسیت اخلاقی و در سطح اجتماعی به تضعیف هنجارهای اخلاقی منجر می‌شود و به تدریج زمینه را برای گسترش ناهنجاری‌ها فراهم می‌کند.

روحیه غیرت در فرهنگ دینی با مفاهیمی مانند حیا، عفت، مسئولیت‌پذیری و پاسداری از ارزش‌های اخلاقی ارتباطی عمیق دارد. این پیوند سبب می‌شود که وجود آن در شخصیت فرد به‌عنوان یک عامل بازدارنده در برابر بسیاری از انحرافات اخلاقی عمل کند. در مقابل، تضعیف این ویژگی می‌تواند به کاهش حساسیت نسبت به مرزهای اخلاقی و در نتیجه افزایش رفتارهایی منجر شود که با هنجارهای دینی و اجتماعی سازگار نیستند. چنین فرایندی به‌صورت تدریجی رخ می‌دهد و معمولاً در ابتدا در سطح نگرش‌ها و باورهای فردی ظاهر می‌شود و سپس در رفتارهای عملی انعکاس می‌یابد.

۲.۱. کاهش حساسیت اخلاقی در روابط فردی

در منظومه اخلاقی اسلام، روابط فردی میان انسان‌ها بر پایه مجموعه‌ای از ارزش‌های اخلاقی همچون عفت، حیا، احترام متقابل و رعایت حدود الهی شکل می‌گیرد. یکی از عوامل مهم در حفظ این چارچوب اخلاقی، وجود روحیه غیرت در شخصیت فرد است؛ زیرا این ویژگی موجب می‌شود انسان نسبت به حفظ حریم‌های اخلاقی حساس باشد و در برابر هرگونه تجاوز به این حدود واکنش نشان دهد. هنگامی که این روحیه در فرد تضعیف شود، حساسیت اخلاقی او نسبت به بسیاری از رفتارها کاهش می‌یابد و در نتیجه مرز میان رفتارهای پسندیده و ناپسند به تدریج کمرنگ می‌شود.

در متون دینی، غیرت به‌عنوان یکی از صفات پسندیده معرفی شده که ارتباطی نزدیک با ایمان و تقوا دارد. در روایتی آمده است:

«إِنَّ اللَّهَ غَيُّورٌ يُحِبُّ كُلَّ غَيُّورٍ»

خداوند غیرتمند است و هر انسان غیرتمندی را دوست می‌دارد.

این روایت نشان می‌دهد که غیرت نه‌تنها یک ویژگی اخلاقی فردی، بلکه صفتی هماهنگ با نظام ارزشی دین است و وجود آن در شخصیت انسان نشانه‌ای از توجه به حدود الهی به شمار می‌آید. تحلیل این روایت نشان می‌دهد که غیرت در حقیقت نوعی

حساسیت درونی نسبت به حفظ ارزش‌هاست؛ به گونه‌ای که فرد در برابر هرگونه تعرض به حریم‌های اخلاقی بی‌تفاوت باقی نمی‌ماند (ری‌شهری، ۱۳۹۰، ج ۳، ص ۲۱۷).

یکی از پیامدهای مهم کاهش این روحیه، عادی‌شدن برخی رفتارهای ناپسند در روابط فردی است. هنگامی که فرد نسبت به حریم‌های اخلاقی بی‌تفاوت شود، به تدریج برخی رفتارهایی که پیش‌تر خلاف ارزش‌های اخلاقی تلقی می‌شدند، در نظر او امری عادی جلوه می‌کنند. این فرایند عادی‌سازی معمولاً به صورت تدریجی رخ می‌دهد و ابتدا در سطح نگرش‌ها و باورهای فردی ظاهر می‌شود و سپس در رفتارهای عملی انعکاس می‌یابد. در چنین شرایطی، فرد ممکن است نسبت به رفتارهایی که با اصول اخلاقی ناسازگار هستند واکنش منفی نشان ندهد و حتی در برخی موارد در برابر آنها سکوت اختیار کند. این وضعیت به تدریج باعث تضعیف مرزهای اخلاقی در روابط انسانی می‌شود (میری، ۱۳۹۴، ص ۱۱۸).

در آموزه‌های دینی، بی‌تفاوتی نسبت به گناه و رفتارهای نادرست از نشانه‌های ضعف ایمان معرفی شده است. در روایتی آمده است:

«مَنْ رَأَى مُنْكَرًا فَلَمْ يُغَيِّرْهُ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَيْهِ فَقَدْ أَحَبَّ أَنْ يُعْصِيَ اللَّهَ»

هر کس ناهنجاری را ببیند و با وجود توانایی آن را تغییر ندهد، در حقیقت به نافرمانی خداوند رضایت داده است. این روایت بیانگر آن است که حساسیت نسبت به انحرافات اخلاقی یکی از نشانه‌های سلامت معنوی انسان است و فقدان آن می‌تواند نشانه‌ای از ضعف در تعهد اخلاقی باشد. در تحلیل این مضمون می‌توان گفت که روحیه غیرت نقش مهمی در ایجاد این حساسیت اخلاقی ایفا می‌کند؛ زیرا فرد غیرتمند نه تنها نسبت به رفتار خود، بلکه نسبت به فضای اخلاقی پیرامون خویش نیز احساس مسئولیت دارد (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۶، ص ۱۳۸).

روابط انسانی باید در چارچوب عفت و احترام متقابل شکل گیرد. هنگامی که روحیه غیرت در جامعه تضعیف شود، این چارچوب اخلاقی نیز دچار آسیب می‌شود و برخی از رفتارهایی که با اصول عفت و حیا ناسازگار هستند، به تدریج در روابط اجتماعی گسترش می‌یابند. در چنین شرایطی، مرزهای رفتاری میان افراد کم‌رنگ می‌شود و این امر می‌تواند زمینه‌ساز بروز بسیاری از انحرافات اخلاقی گردد. در منابع اخلاقی اسلامی تأکید شده است که یکی از عوامل حفظ سلامت روابط انسانی، مراقبت از حریم‌های اخلاقی و پرهیز از رفتارهایی است که می‌تواند به تضعیف عفت عمومی بینجامد (نراقی، ۱۴۰۸ق، ج ۲، ص ۸۶).

کاهش حساسیت اخلاقی در روابط فردی می‌تواند به تضعیف احساس مسئولیت در قبال رفتارهای شخصی نیز منجر شود. هنگامی که فرد نسبت به حفظ ارزش‌های اخلاقی حساس نباشد، احتمال ارتکاب رفتارهای نادرست در زندگی شخصی افزایش می‌یابد. این مسئله به ویژه در حوزه روابط میان زن و مرد اهمیت بیشتری پیدا می‌کند؛ زیرا بسیاری از آموزه‌های دینی بر ضرورت رعایت حدود اخلاقی در این روابط تأکید کرده‌اند. در این زمینه آمده است:

«إِنَّ الْحَيَاءَ وَالْعِفَّةَ مِنَ الْإِيمَانِ»

حیا و عفت از نشانه‌های ایمان هستند.

تحلیل این روایت نشان می‌دهد که ارزش‌هایی مانند حیا و عفت در حقیقت سازوکارهایی برای حفظ سلامت روابط انسانی هستند و وجود روحیه غیرت می‌تواند به تقویت این ارزش‌ها کمک کند (کلینی، ۱۳۷۷، ج ۵، ص ۵۳۶).

در آثار اخلاقی نیز تأکید شده است که بی‌تفاوتی نسبت به ارزش‌های اخلاقی یکی از زمینه‌های گسترش فساد در جامعه است. هنگامی که افراد جامعه نسبت به نقض هنجارهای اخلاقی واکنش نشان ندهند، به تدریج این هنجارها کارکرد بازدارنده خود را از دست می‌دهند. در چنین فضایی، افراد احساس می‌کنند که رفتارهای نادرست با واکنش منفی جامعه مواجه نخواهد شد و همین امر می‌تواند به افزایش ناهنجاری‌های اخلاقی منجر شود (دانشمند، ۱۳۹۰، ص ۱۵).

وجود روحیه غیرت می‌تواند به تقویت خودکنترلی در فرد کمک کند. فردی که نسبت به ارزش‌های اخلاقی حساس است، در بسیاری از موقعیت‌ها تلاش می‌کند رفتار خود را با این ارزش‌ها هماهنگ سازد و از انجام اعمالی که با آنها ناسازگار است پرهیز کند. در مقابل، تضعیف این روحیه می‌تواند موجب کاهش قدرت خودکنترلی در برابر تمایلات نفسانی شود. در چنین شرایطی، فرد

ممکن است در برابر برخی رفتارهای نادرست مقاومت کمتری از خود نشان دهد و این امر به تدریج به شکل‌گیری الگوهای رفتاری ناسالم در زندگی فردی منجر می‌شود (مطهری، ۱۳۸۱، ص ۷۹).

کاهش روحیه غیرت در سطح فردی تأثیر مستقیمی بر میزان حساسیت اخلاقی افراد دارد. این کاهش حساسیت نه تنها در نگرش‌های فردی بلکه در رفتارهای اجتماعی نیز نمود پیدا می‌کند و به تدریج می‌تواند زمینه‌ساز تغییر در نظام ارزشی جامعه شود. هنگامی که افراد نسبت به حفظ حریم‌های اخلاقی بی‌تفاوت شوند، بسیاری از هنجارهای اخلاقی که نقش مهمی در سامان‌دهی روابط انسانی دارند تضعیف می‌شوند و این امر پیامدهای گسترده‌ای برای سلامت اخلاقی جامعه به همراه خواهد داشت.

۲.۲. تضعیف تعهد خانوادگی و آسیب به بنیان خانواده

خانواده در اندیشه اسلامی بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی به شمار می‌آید و نقش اساسی در شکل‌گیری شخصیت اخلاقی انسان و انتقال ارزش‌های فرهنگی و دینی دارد. استحکام این نهاد تا حد زیادی به وجود عناصری همچون اعتماد متقابل، تعهد اخلاقی، احساس مسئولیت و رعایت حدود اخلاقی در روابط میان اعضا وابسته است. یکی از عوامل مهمی که می‌تواند در حفظ این عناصر نقش‌آفرین باشد، روحیه غیرت است؛ زیرا این ویژگی اخلاقی موجب می‌شود افراد نسبت به صیانت از حریم خانواده و پاسداری از روابط مشروع خانوادگی حساس باشند. هنگامی که این روحیه در جامعه تضعیف شود، یکی از نخستین پیامدهای آن کاهش تعهد اخلاقی در روابط خانوادگی است.

در واقع غیرت در حوزه خانواده به معنای مراقبت از سلامت اخلاقی روابط خانوادگی و حساسیت نسبت به حفظ کرامت و حرمت اعضای خانواده است. چنین حساسیتی باعث می‌شود که افراد در رفتارهای خود نسبت به یکدیگر دقت بیشتری داشته باشند و از اقداماتی که می‌تواند به اعتماد خانوادگی آسیب وارد کند پرهیز نمایند. اما در شرایطی که این روحیه تضعیف شود، این حساسیت اخلاقی نیز کاهش می‌یابد و در نتیجه برخی رفتارهایی که با اصول اخلاق خانوادگی ناسازگار هستند به تدریج در روابط خانوادگی راه پیدا می‌کنند. این مسئله می‌تواند به کاهش اعتماد میان اعضای خانواده و در نهایت به تزلزل بنیان این نهاد اجتماعی منجر شود.

همچنین باید توجه داشت که غیرت تنها به معنای واکنش احساسی نسبت به برخی مسائل نیست، بلکه نوعی تعهد اخلاقی درونی است که انسان را نسبت به حفظ ارزش‌ها و حریم‌های مشروع حساس می‌سازد. این تعهد اخلاقی در بسیاری از آموزه‌های دینی مورد تأکید قرار گرفته و به‌عنوان یکی از شاخص‌های سلامت اخلاقی فرد معرفی شده است. در چنین چارچوبی، کاهش این روحیه می‌تواند نشانه‌ای از ضعف در ساختار اخلاقی فرد و جامعه باشد و آثار آن در حوزه‌های مختلف روابط انسانی نمایان شود. از مهم‌ترین عرصه‌هایی که کاهش روحیه غیرت در آن نمود پیدا می‌کند، حوزه روابط فردی است. در این حوزه، تضعیف حساسیت اخلاقی می‌تواند به کاهش تعهد افراد نسبت به رعایت حدود اخلاقی در تعاملات اجتماعی منجر شود. این مسئله نه تنها روابط میان افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بلکه در بلندمدت بر کیفیت اعتماد اجتماعی و سلامت اخلاقی جامعه نیز اثرگذار خواهد بود. هنگامی که حساسیت نسبت به حریم‌های اخلاقی کاهش یابد، بسیاری از رفتارهایی که پیش‌تر ناپسند تلقی می‌شدند، به تدریج عادی‌سازی می‌شوند و این امر زمینه‌ساز تغییر در نظام ارزشی جامعه خواهد شد.

در کنار این مسئله، یکی از مهم‌ترین حوزه‌هایی که به‌طور مستقیم از تضعیف روحیه غیرت تأثیر می‌پذیرد، نهاد خانواده است. خانواده به‌عنوان بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، بیش از هر چیز بر پایه اعتماد، تعهد و احساس مسئولیت متقابل میان اعضا شکل می‌گیرد. هنگامی که روحیه غیرت در میان اعضای خانواده کاهش یابد، این عناصر بنیادین نیز دچار ضعف می‌شوند و در نتیجه استحکام روابط خانوادگی آسیب می‌بیند. به همین دلیل، بررسی پیامدهای تضعیف این ویژگی اخلاقی در روابط فردی و خانوادگی اهمیت ویژه‌ای دارد و می‌تواند به درک بهتر نقش آن در حفظ سلامت اخلاقی جامعه کمک کند.

۲،۳. گسترش بی تفاوتی نسبت به حریم‌های دینی و اخلاقی

یکی از مهم‌ترین پیامدهای تضعیف روحیه غیرت در سطح فردی و اجتماعی، شکل‌گیری نوعی بی تفاوتی نسبت به حریم‌های دینی و اخلاقی است. در منظومه ارزشی اسلام، حفظ حدود الهی و مراقبت از حریم‌های اخلاقی به‌عنوان یکی از شاخص‌های مهم سلامت معنوی جامعه مطرح شده است. این حریم‌ها مجموعه‌ای از قواعد و هنجارهایی هستند که رفتار فرد و جامعه را در چارچوب ارزش‌های دینی سامان می‌دهند و از گسترش انحرافات اخلاقی جلوگیری می‌کنند. هنگامی که روحیه غیرت در جامعه تضعیف می‌شود، حساسیت نسبت به این حدود نیز کاهش می‌یابد و در نتیجه نوعی بی تفاوتی در برابر نقض ارزش‌های دینی و اخلاقی شکل می‌گیرد.

در آموزه‌های دینی، حفظ حدود الهی یکی از مهم‌ترین وظایف اخلاقی انسان دانسته شده است. قرآن کریم در این زمینه می‌فرماید:

«تَلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا»

این‌ها حدود الهی است، پس به آن نزدیک نشوید.

این آیه نشان می‌دهد که رعایت مرزهای اخلاقی و دینی نقش اساسی در حفظ سلامت معنوی جامعه دارد. تحلیل این مضمون بیانگر آن است که حدود الهی در حقیقت چارچوب‌هایی برای تنظیم رفتار انسان در حوزه‌های مختلف زندگی هستند و پایبندی به آنها مانع از گسترش فساد اخلاقی می‌شود. در چنین چارچوبی، روحیه غیرت به‌عنوان یکی از عوامل درونی پاسداری از این حدود عمل می‌کند؛ زیرا فرد غیرتمند نسبت به نقض این مرزها بی تفاوت نیست و تلاش می‌کند از حریم‌های اخلاقی و دینی صیانت کند (مطهری، ۱۳۸۱، ص ۹۶).

در مقابل، هنگامی که این روحیه تضعیف شود، حساسیت افراد نسبت به حفظ این حدود کاهش می‌یابد. چنین وضعیتی به تدریج زمینه را برای عادی شدن برخی رفتارهای ناهنجار فراهم می‌کند. در این شرایط، افراد جامعه ممکن است در برابر رفتارهایی که با اصول اخلاقی و دینی ناسازگار هستند واکنش منفی نشان ندهند و حتی در برخی موارد آنها را امری طبیعی تلقی کنند. این فرایند عادی‌سازی به مرور زمان باعث می‌شود که برخی هنجارهای اخلاقی جایگاه پیشین خود را از دست بدهند و نوعی تغییر در نظام ارزشی جامعه شکل گیرد (میری، ۱۳۹۴، ص ۱۲۲).

در روایات اسلامی نیز نسبت به بی تفاوتی در برابر نقض ارزش‌های دینی هشدار داده شده است. در حدیثی آمده است:

«إِذَا ظَهَرَتِ الْبِدْعُ فِي أُمَّتِي فَلْيُظْهِرِ الْعَالِمُ عِلْمَهُ، فَمَنْ لَمْ يَفْعَلْ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ»

هرگاه بدعت‌ها در میان امت من آشکار شود، بر عالم لازم است علم خود را آشکار کند و اگر چنین نکند مورد نکوهش الهی قرار می‌گیرد.

مضمون این روایت بیانگر آن است که سکوت و بی تفاوتی در برابر انحرافات اخلاقی و دینی می‌تواند زمینه‌ساز گسترش آنها در جامعه شود. در چنین شرایطی، واکنش اخلاقی جامعه نسبت به این انحرافات کاهش می‌یابد و این امر به تدریج به تثبیت رفتارهای نادرست در فضای اجتماعی می‌انجامد (حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۱۱، ص ۴۰۲).

در تحلیل این مسئله می‌توان گفت که روحیه غیرت نوعی سازوکار اخلاقی درونی برای مقابله با چنین بی تفاوتی‌هایی است. این ویژگی سبب می‌شود فرد نسبت به نقض ارزش‌ها واکنش نشان دهد و از پذیرش رفتارهای نادرست در محیط اجتماعی جلوگیری کند. در منابع اخلاقی اسلامی تأکید شده است که یکی از نشانه‌های سلامت معنوی انسان آن است که در برابر گناه و ناهنجاری بی تفاوت نباشد و نسبت به آن احساس ناخشنودی کند. در این زمینه آمده است:

«مَنْ لَمْ يَغَارْ فَهُوَ مَنكُوسُ الْقَلْبِ»

کسی که غیرت نداشته باشد دل او وارونه شده است.

این روایت نشان می‌دهد که فقدان غیرت می‌تواند نشانه‌ای از ضعف در ساختار اخلاقی انسان باشد و به نوعی بی تفاوتی در برابر ارزش‌ها منجر شود. تحلیل چنین مضامینی بیانگر آن است که غیرت در واقع نوعی حساسیت قلبی نسبت به حفظ حریم‌های اخلاقی است و نبود آن می‌تواند به کاهش این حساسیت بیانجامد (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ص ۱۷۴).

یکی از نتایج مهم این بی‌تفاوتی، تضعیف نظارت اخلاقی در جامعه است. در جوامعی که ارزش‌های اخلاقی از اهمیت بالایی برخوردارند، نوعی نظارت اجتماعی غیررسمی وجود دارد که مانع از گسترش بسیاری از رفتارهای نادرست می‌شود. این نظارت ناشی از حساسیت اخلاقی افراد نسبت به حفظ ارزش‌هاست. اما هنگامی که روحیه غیرت کاهش یابد، این نظارت اجتماعی نیز تضعیف می‌شود و افراد جامعه نسبت به نقض هنجارهای اخلاقی واکنش کمتری نشان می‌دهند. چنین وضعیتی به تدریج به گسترش رفتارهایی منجر می‌شود که پیش‌تر در جامعه پذیرفته شده نبودند (دانشمند، ۱۳۹۰، ص ۱۶).

بی‌تفاوتی نسبت به حریم‌های دینی می‌تواند به کاهش تعهد افراد نسبت به انجام وظایف اخلاقی و دینی نیز منجر شود. هنگامی که فرد نسبت به ارزش‌های دینی حساس نباشد، پایبندی او به این ارزش‌ها نیز کاهش می‌یابد. این مسئله در بسیاری از حوزه‌های زندگی اجتماعی نمود پیدا می‌کند و می‌تواند به تدریج به تضعیف فرهنگ دینی در جامعه منجر شود. در متون دینی بارها تأکید شده است که حفظ ارزش‌های اخلاقی نیازمند نوعی احساس مسئولیت درونی است و این مسئولیت زمانی شکل می‌گیرد که فرد نسبت به این ارزش‌ها حساسیت داشته باشد (نراقی، ۱۴۰۸، ج ۱، ص ۲۱۱).

در چنین شرایطی، یکی از وظایف مهم نهادهای تربیتی و فرهنگی آن است که با تقویت روحیه غیرت و مسئولیت‌پذیری اخلاقی در افراد، از گسترش این بی‌تفاوتی جلوگیری کنند. زیرا اگر جامعه‌ای نسبت به نقض ارزش‌های اخلاقی بی‌تفاوت شود، بسیاری از سازوکارهای اخلاقی که رفتار افراد را در چارچوب هنجارهای دینی تنظیم می‌کنند کارکرد خود را از دست خواهند داد و این امر می‌تواند پیامدهای گسترده‌ای برای سلامت اخلاقی جامعه به همراه داشته باشد.

۲.۴. افزایش ناهنجاری‌های رفتاری و اخلاقی در جامعه

یکی دیگر از پیامدهای مهم تضعیف روحیه غیرت در جامعه، افزایش ناهنجاری‌های رفتاری و اخلاقی در سطح اجتماعی است. هنگامی که حساسیت افراد نسبت به حفظ ارزش‌های اخلاقی کاهش یابد، بسیاری از رفتارهایی که با هنجارهای دینی و اجتماعی ناسازگار هستند به تدریج در فضای جامعه گسترش پیدا می‌کنند. این مسئله به‌ویژه در جوامعی که ارزش‌های اخلاقی نقش مهمی در سامان‌دهی روابط اجتماعی دارند، می‌تواند آثار قابل توجهی بر ساختار فرهنگی و اجتماعی جامعه برجای بگذارد. در آموزه‌های اسلامی، اخلاق اجتماعی بر پایه مجموعه‌ای از ارزش‌ها مانند عفت، صداقت، مسئولیت‌پذیری و احترام به حقوق دیگران شکل گرفته است. این ارزش‌ها نقش مهمی در حفظ نظم اجتماعی و جلوگیری از گسترش رفتارهای نادرست دارند. هنگامی که روحیه غیرت در جامعه تقویت شود، افراد نسبت به رعایت این ارزش‌ها حساس‌تر خواهند بود و از رفتارهایی که با آنها ناسازگار است پرهیز خواهند کرد. در مقابل، تضعیف این روحیه می‌تواند به کاهش پایبندی افراد به این ارزش‌ها منجر شود و زمینه را برای افزایش ناهنجاری‌های رفتاری فراهم کند (مطهری، ۱۳۸۱، ص ۱۱۸).

در متون دینی نیز به رابطه میان ضعف حساسیت اخلاقی و گسترش فساد اجتماعی اشاره شده است. در حدیثی آمده است:

«إِذَا فَسَدَ الزَّمَانُ ظَهَرَتِ الْفَوَاحِشُ»

هنگامی که زمانه دچار فساد شود، زشتی‌ها آشکار می‌گردند.

این روایت نشان می‌دهد که گسترش رفتارهای ناپسند در جامعه معمولاً نتیجه تغییر در نظام ارزشی و کاهش حساسیت اخلاقی افراد است. تحلیل چنین مضامینی بیانگر آن است که سلامت اخلاقی جامعه تا حد زیادی به میزان پایبندی افراد به ارزش‌های اخلاقی وابسته است و هر عاملی که این پایبندی را تضعیف کند می‌تواند به افزایش ناهنجاری‌ها منجر شود (مجلسی، بی‌تا، ج ۷۵، ص ۲۷۴).

یکی از مهم‌ترین زمینه‌های بروز این ناهنجاری‌ها، حوزه روابط اجتماعی است. هنگامی که ارزش‌هایی مانند عفت، حیا و احترام متقابل در جامعه تضعیف شوند، روابط میان افراد نیز دچار تغییر می‌شود و برخی رفتارهایی که با اصول اخلاقی ناسازگار هستند در تعاملات اجتماعی گسترش می‌یابند. این مسئله می‌تواند پیامدهای گسترده‌ای برای سلامت اجتماعی جامعه داشته باشد و حتی بر امنیت اخلاقی جامعه نیز تأثیر بگذارد. در منابع اخلاقی تأکید شده است که یکی از مهم‌ترین عوامل جلوگیری از چنین وضعیتی، تقویت روحیه مسئولیت‌پذیری اخلاقی در افراد است (طبرسی، ۱۳۷۴، ص ۱۴۲).

گسترش ناهنجاری‌های اخلاقی می‌تواند به کاهش اعتماد اجتماعی نیز منجر شود. اعتماد یکی از عناصر اساسی در شکل‌گیری روابط سالم اجتماعی است و هنگامی که رفتارهای نادرست در جامعه افزایش یابد، این اعتماد نیز به تدریج تضعیف می‌شود. در چنین شرایطی، افراد نسبت به یکدیگر احساس امنیت و اطمینان کمتری خواهند داشت و این مسئله می‌تواند به کاهش همبستگی اجتماعی منجر شود (عالی، ۱۳۹۷، ص ۱۳۶).

در آموزه‌های اسلامی همچنین بر ضرورت حفظ عفت عمومی در جامعه تأکید شده است. در این زمینه آمده است:

«مَا عُبِدَ اللَّهُ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنَ الْعِفَّةِ»

هیچ عبادتی برتر از عفت در پیشگاه خداوند نیست.

این روایت نشان می‌دهد که عفت یکی از ارزش‌های بنیادین در نظام اخلاقی اسلام است و حفظ آن نقش مهمی در سلامت جامعه دارد. تحلیل این مضمون بیانگر آن است که هر عاملی که به تضعیف این ارزش منجر شود می‌تواند پیامدهای گسترده‌ای در سطح اجتماعی داشته باشد. در چنین چارچوبی، روحیه غیرت به‌عنوان یکی از عوامل تقویت‌کننده عفت اجتماعی مطرح می‌شود و تضعیف آن می‌تواند زمینه‌ساز افزایش رفتارهای ناهنجار در جامعه باشد (ابن شعبه حرانی، ۱۳۹۱، ص ۲۶۸).

کاهش روحیه غیرت در جامعه نه تنها یک مسئله فردی بلکه پدیده‌ای اجتماعی است که می‌تواند به افزایش انواع ناهنجاری‌های رفتاری و اخلاقی منجر شود. هنگامی که حساسیت افراد نسبت به حفظ ارزش‌های اخلاقی کاهش یابد، بسیاری از ناهنجاری‌هایی که نظم اجتماعی را حفظ می‌کنند تضعیف می‌شوند و این امر به تدریج زمینه را برای گسترش رفتارهای نادرست در سطح جامعه فراهم می‌سازد.

۲.۵. کاهش مسئولیت‌پذیری اجتماعی در پاسداری از ارزش‌ها

یکی از کارکردهای مهم روحیه غیرت در ساختار اخلاقی جامعه، ایجاد احساس مسئولیت در افراد نسبت به حفظ ارزش‌های دینی و اخلاقی در محیط اجتماعی است. در فرهنگ اسلامی، اخلاق صرفاً امری فردی و محدود به حوزه زندگی شخصی تلقی نمی‌شود، بلکه دارای بعدی اجتماعی است و افراد جامعه نسبت به حفظ سلامت اخلاقی محیط پیرامون خود نیز مسئولیت دارند. وجود روحیه غیرت در انسان سبب می‌شود که او نسبت به نقض هنجارهای اخلاقی و دینی در جامعه بی‌تفاوت نباشد و در برابر چنین رفتارهایی واکنش نشان دهد. هنگامی که این روحیه تضعیف شود، یکی از نخستین پیامدهای آن کاهش احساس مسئولیت اجتماعی در قبال ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی خواهد بود.

در آموزه‌های دینی، مسئولیت اجتماعی در حفظ ارزش‌ها به‌ویژه در قالب اصل «امر به معروف و نهی از منکر» مورد تأکید قرار گرفته است. این اصل نشان می‌دهد که در نگاه اسلام، پاسداری از ارزش‌های اخلاقی وظیفه‌ای همگانی است و همه افراد جامعه در قبال آن مسئولیت دارند. قرآن کریم در این زمینه می‌فرماید:

«وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ»

باید از میان شما گروهی باشند که مردم را به سوی نیکی دعوت کنند و به کار شایسته فرمان دهند و از کار ناپسند بازدارند. این آیه نشان می‌دهد که حفظ سلامت اخلاقی جامعه بدون مشارکت فعال افراد در پاسداری از ارزش‌ها امکان‌پذیر نیست. تحلیل این مضمون بیانگر آن است که جامعه‌ای که در آن افراد نسبت به سرنوشت اخلاقی یکدیگر احساس مسئولیت دارند، کمتر در معرض گسترش انحرافات اخلاقی قرار می‌گیرد. روحیه غیرت در چنین چارچوبی نقش یک انگیزه درونی برای تحقق این مسئولیت اجتماعی ایفا می‌کند و موجب می‌شود افراد نسبت به حفظ ارزش‌های اخلاقی حساس باشند (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۶، ص ۱۲۴).

در مقابل، هنگامی که این روحیه تضعیف شود، افراد جامعه به تدریج نسبت به مسائل اخلاقی پیرامون خود بی‌تفاوت می‌شوند. در چنین شرایطی، افراد ممکن است رفتارهای نادرست را مشاهده کنند اما واکنشی نسبت به آن نشان ندهند و مسئولیتی در قبال اصلاح آن احساس نکنند. این بی‌تفاوتی اجتماعی می‌تواند زمینه‌ساز گسترش بسیاری از انحرافات اخلاقی شود؛ زیرا هنگامی که

نظارت اخلاقی در جامعه کاهش یابد، رفتارهای نادرست با مانع جدی مواجه نخواهند شد و به تدریج در فضای اجتماعی گسترش پیدا می‌کنند (دانشمند، ۱۳۹۰، ص ۱۹).

در متون روایی نیز بر خطر بی‌تفاوتی اجتماعی نسبت به ارزش‌ها تأکید شده است. در روایتی آمده است: «إِذَا عَمِلَتِ الْمَعَاصِيَ فِي الْأَرْضِ كَانَ مَنْ شَهِدَهَا فَكَرَّهَهَا كَمَنْ غَابَ عَنْهَا، وَمَنْ غَابَ عَنْهَا فَرَضِيهَا كَانَ كَمَنْ شَهِدَهَا» هرگاه گناهی در زمین انجام شود، کسی که آن را ببیند و از آن ناخشنود باشد مانند کسی است که آن را ندیده است و کسی که آن را نبیند اما به آن رضایت دهد مانند کسی است که در آن حضور داشته است.

این روایت نشان می‌دهد که حتی رضایت قلبی نسبت به گناه و بی‌تفاوتی در برابر آن می‌تواند نوعی مشارکت در گسترش فساد تلقی شود. تحلیل چنین مضامینی بیانگر آن است که در نظام اخلاقی اسلام، حساسیت اخلاقی نسبت به رفتارهای نادرست اهمیت فراوانی دارد و تضعیف این حساسیت می‌تواند به کاهش مسئولیت‌پذیری اجتماعی منجر شود (کلینی، ۱۳۷۷، ج ۵، ص ۵۹).

کاهش مسئولیت‌پذیری اجتماعی در پاسداری از ارزش‌ها می‌تواند به تضعیف سازوکارهای اخلاقی جامعه بینجامد. در جوامعی که افراد نسبت به ارزش‌های مشترک احساس تعهد دارند، نوعی کنترل اجتماعی غیررسمی شکل می‌گیرد که مانع از گسترش بسیاری از ناهنجاری‌ها می‌شود. این کنترل اجتماعی معمولاً از طریق واکنش‌های اخلاقی افراد نسبت به رفتارهای نادرست اعمال می‌شود. اما هنگامی که روحیه غیرت در جامعه کاهش یابد، این سازوکار اخلاقی نیز تضعیف می‌شود و افراد کمتر در برابر نقض هنجارهای اخلاقی واکنش نشان می‌دهند (میری، ۱۳۹۴، ص ۱۳۱).

در منابع اخلاق اسلامی نیز تأکید شده است که جامعه سالم جامعه‌ای است که در آن افراد نسبت به سرنوشت اخلاقی یکدیگر احساس مسئولیت داشته باشند. در چنین جامعه‌ای، ارزش‌های اخلاقی نه تنها از طریق قوانین رسمی بلکه از طریق تعهد اخلاقی افراد نیز پاسداری می‌شوند. در مقابل، جامعه‌ای که در آن افراد نسبت به نقض ارزش‌ها بی‌تفاوت باشند، به تدریج با گسترش فساد اخلاقی مواجه خواهد شد؛ زیرا در چنین فضایی بسیاری از رفتارهای نادرست بدون واکنش باقی می‌مانند و به تدریج به بخشی از واقعیت اجتماعی تبدیل می‌شوند (نراقی، ۱۴۰۸، ج ۲، ص ۲۱۴).

۲.۶. تزلزل امنیت اخلاقی و فرهنگی جامعه

امنیت اخلاقی یکی از مهم‌ترین ابعاد امنیت اجتماعی در هر جامعه به شمار می‌آید و به معنای وجود فضایی است که در آن ارزش‌های اخلاقی مورد احترام قرار می‌گیرند و افراد می‌توانند در محیطی سالم و امن به زندگی اجتماعی خود ادامه دهند. در چنین فضایی، روابط انسانی بر پایه احترام متقابل، رعایت حدود اخلاقی و پابندی به هنجارهای فرهنگی شکل می‌گیرد. یکی از عوامل مهم در حفظ این امنیت اخلاقی، وجود روحیه غیرت در میان افراد جامعه است؛ زیرا این ویژگی اخلاقی موجب می‌شود افراد نسبت به حفظ حریم‌های اخلاقی و فرهنگی حساس باشند و از رفتارهایی که می‌تواند به سلامت اخلاقی جامعه آسیب وارد کند پرهیز نمایند.

هنگامی که روحیه غیرت در جامعه تضعیف شود، یکی از پیامدهای آن کاهش حساسیت افراد نسبت به حفظ این حریم‌هاست. در چنین شرایطی، برخی رفتارهایی که با اصول اخلاقی و فرهنگی جامعه ناسازگار هستند به تدریج در فضای اجتماعی گسترش می‌یابند و این امر می‌تواند امنیت اخلاقی جامعه را با چالش مواجه کند. در منابع دینی تأکید شده است که حفظ عفت و پاکدامنی در جامعه نقش مهمی در ایجاد فضای امن اخلاقی دارد و هر عاملی که این ارزش‌ها را تضعیف کند می‌تواند به کاهش امنیت اخلاقی منجر شود (مطهری، ۱۳۸۱، ص ۱۲۴).

در قرآن کریم نیز بر ضرورت حفظ سلامت اخلاقی جامعه تأکید شده است. در این زمینه آمده است:

«إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ»

کسانی که دوست دارند زشتی‌ها در میان مؤمنان گسترش یابد، برای آنان عذابی دردناک خواهد بود.

این آیه نشان می‌دهد که گسترش فساد اخلاقی در جامعه نه تنها یک مسئله فردی بلکه یک تهدید اجتماعی محسوب می‌شود. تحلیل این مضمون بیانگر آن است که حفظ سلامت اخلاقی جامعه نیازمند نوعی حساسیت جمعی نسبت به ارزش‌های اخلاقی

است. در چنین چارچوبی، روحیه غیرت به‌عنوان یکی از عوامل تقویت‌کننده این حساسیت اجتماعی مطرح می‌شود و تضعیف آن می‌تواند به گسترش رفتارهایی منجر شود که امنیت اخلاقی جامعه را تهدید می‌کنند (طبرسی، ۱۳۷۴، ص ۱۶۸).
تضعیف امنیت اخلاقی می‌تواند به کاهش احساس آرامش و اعتماد در روابط اجتماعی نیز منجر شود. هنگامی که افراد جامعه احساس کنند که هنجارهای اخلاقی در محیط اجتماعی به اندازه کافی رعایت نمی‌شوند، ممکن است نسبت به تعاملات اجتماعی احساس نگرانی یا بی‌اعتمادی پیدا کنند. این مسئله می‌تواند بر کیفیت روابط اجتماعی و میزان همبستگی میان افراد جامعه تأثیر منفی بگذارد. در چنین شرایطی، فضای فرهنگی جامعه نیز دچار نوعی ناپایداری می‌شود و ارزش‌های مشترک فرهنگی به تدریج جایگاه خود را از دست می‌دهند (عالی، ۱۳۹۷، ص ۱۴۲).

در روایات اسلامی نیز به نقش عفت و غیرت در حفظ سلامت اجتماعی اشاره شده است. در حدیثی آمده است:
«الْعِفَّةُ رَأْسُ كُلِّ خَيْرٍ»
عفت سرچشمه هر نیکی است.

این روایت نشان می‌دهد که ارزش‌هایی مانند عفت و پاکدامنی در حقیقت زیربنای بسیاری از فضایل اخلاقی در جامعه هستند. تحلیل این مضمون بیانگر آن است که هر عاملی که به تقویت این ارزش‌ها کمک کند در واقع به حفظ سلامت اخلاقی جامعه یاری رسانده است. در مقابل، تضعیف روحیه غیرت می‌تواند به کاهش پایداری به این ارزش‌ها منجر شود و در نتیجه فضای اخلاقی جامعه را با چالش مواجه سازد (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ص ۲۵۲).

۲.۷. فروپاشی تدریجی هویت دینی و فرهنگی

هویت دینی و فرهنگی یکی از عناصر بنیادین در شکل‌گیری شخصیت جمعی یک جامعه به شمار می‌آید. این هویت مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها، هنجارها و سنت‌هایی است که در طول زمان در یک جامعه شکل گرفته و به‌عنوان چارچوبی برای تنظیم رفتارهای اجتماعی و فرهنگی افراد عمل می‌کند. در جوامعی که دین نقش مهمی در ساختار فرهنگی دارد، بسیاری از ارزش‌های اجتماعی نیز بر پایه آموزه‌های دینی شکل گرفته‌اند. در چنین جوامعی، تضعیف ارزش‌های اخلاقی می‌تواند به تدریج به تزلزل هویت دینی و فرهنگی منجر شود.

روحیه غیرت در این میان نقش مهمی در حفظ این هویت ایفا می‌کند. این ویژگی اخلاقی موجب می‌شود افراد نسبت به ارزش‌ها و سنت‌های فرهنگی جامعه خود حساس باشند و از آنها پاسداری کنند. در مقابل، هنگامی که این روحیه تضعیف شود، حساسیت افراد نسبت به ارزش‌های فرهنگی نیز کاهش می‌یابد و این مسئله می‌تواند به تدریج به تغییر در نظام ارزشی جامعه منجر شود. در چنین شرایطی، برخی ارزش‌هایی که پیش‌تر به‌عنوان بخشی از هویت فرهنگی جامعه شناخته می‌شدند، جایگاه خود را از دست می‌دهند و به تدریج به حاشیه رانده می‌شوند (میری، ۱۳۹۴، ص ۱۳۹).

در آموزه‌های اسلامی نیز بر ضرورت حفظ هویت دینی جامعه تأکید شده است. قرآن کریم در این زمینه می‌فرماید:
«وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ»

مانند کسانی نباشید که خدا را فراموش کردند و خدا نیز آنان را دچار خودفراموشی کرد.

این آیه بیانگر آن است که فاصله گرفتن از ارزش‌های دینی می‌تواند به نوعی از خودبیگانگی فرهنگی و هویتی منجر شود. تحلیل این مضمون نشان می‌دهد که حفظ ارتباط با ارزش‌های دینی نقش مهمی در حفظ هویت فرهنگی جامعه دارد و هر عاملی که این ارتباط را تضعیف کند می‌تواند به تزلزل این هویت بیانجامد (ری‌شهری، ۱۳۹۰، ج ۴، ص ۱۷۳).

در منابع روایی نیز به اهمیت پاسداری از ارزش‌های فرهنگی و دینی اشاره شده است. در حدیثی آمده است:
«مَنْ تَشَبَهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ»

هر کس خود را شبیه گروهی سازد از آنان محسوب می‌شود.

این روایت نشان می‌دهد که تقلید فرهنگی و فاصله گرفتن از ارزش‌های اصیل می‌تواند به تدریج هویت فرهنگی جامعه را دچار تغییر کند. تحلیل چنین مضامینی بیانگر آن است که حفظ هویت دینی و فرهنگی نیازمند نوعی حساسیت و تعهد اخلاقی در میان

افراد جامعه است. در چنین چارچوبی، روحیه غیرت می‌تواند به‌عنوان یکی از عوامل تقویت‌کننده این حساسیت عمل کند و مانع از فراموشی تدریجی ارزش‌های فرهنگی گردد (ابن‌شعبه حرانی، ۱۳۹۱، ص ۲۸۷).

در صورتی که این روحیه در جامعه تضعیف شود، افراد ممکن است نسبت به ارزش‌های فرهنگی و دینی خود احساس تعهد کمتری داشته باشند و این مسئله به تدریج به تغییر در الگوهای رفتاری و فرهنگی جامعه منجر خواهد شد. چنین فرایندی معمولاً به‌صورت تدریجی رخ می‌دهد و در ابتدا در سطح نگرش‌ها و باورهای افراد ظاهر می‌شود و سپس در رفتارهای اجتماعی و فرهنگی نمود پیدا می‌کند. بخشی از ارزش‌هایی که پیش‌تر نقش مهمی در تعریف هویت جامعه داشتند به مرور زمان جایگاه خود را از دست می‌دهند و جامعه با نوعی دگرگونی فرهنگی مواجه می‌شود (مطهری، ۱۳۸۱، ص ۱۴۷).

نتیجه‌گیری

بررسی مفهوم غیرت در منابع لغوی و اخلاق اسلامی نشان می‌دهد که این واژه در اصل به حالتی نفسانی اشاره دارد که انسان را نسبت به حفظ حریم‌ها و ارزش‌های مورد پذیرش خود حساس می‌سازد. در چارچوب اخلاق اسلامی، این مفهوم معنایی هنجاری پیدا می‌کند و به‌عنوان یکی از فضایل اخلاقی مرتبط با ایمان و تعهد به ارزش‌های الهی معرفی می‌شود. در این نگاه، غیرت نه صرفاً یک واکنش احساسی، بلکه نوعی حساسیت اخلاقی آگاهانه نسبت به حفظ حدود الهی و ارزش‌های اجتماعی محسوب می‌شود.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که غیرت در نظام اخلاقی اسلام کارکردهای مهمی در حفظ سلامت فردی و اجتماعی دارد. این ویژگی می‌تواند موجب تقویت احساس مسئولیت در برابر ارزش‌ها، افزایش حساسیت نسبت به رفتارهای ناهنجار و شکل‌گیری نوعی تعهد اخلاقی در میان افراد جامعه شود. در چنین شرایطی، افراد نسبت به نقض هنجارهای اخلاقی بی‌تفاوت نخواهند بود و همین امر می‌تواند به تقویت نظم اخلاقی در جامعه کمک کند.

در مقابل، کاهش این ویژگی اخلاقی می‌تواند پیامدهای متعددی در سطح فردی و اجتماعی به همراه داشته باشد. از جمله این پیامدها می‌توان به کاهش حساسیت اخلاقی نسبت به ارزش‌ها، تضعیف مسئولیت‌پذیری اجتماعی در پاسداری از هنجارها، کاهش امنیت اخلاقی و فرهنگی در جامعه و در نهایت تغییر تدریجی در برخی الگوهای ارزشی اشاره کرد. این فرایند ممکن است به‌صورت تدریجی و در طول زمان رخ دهد و به دگرگونی‌هایی در نظام ارزشی جامعه منجر شود.

بر این اساس، توجه به جایگاه غیرت در نظام اخلاقی اسلام و تلاش برای تقویت آن در چارچوبی متعادل و عقلانی می‌تواند در حفظ سلامت اخلاقی جامعه مؤثر باشد. تبیین صحیح این مفهوم و پرهیز از برداشت‌های افراطی یا نادرست از آن نیز اهمیت زیادی دارد؛ زیرا تنها در صورتی که غیرت در چارچوب اعتدال و ارزش‌های اخلاقی تعریف شود، می‌تواند نقش مثبت خود را در حفظ حریم‌های فردی و اجتماعی ایفا کند.

فهرست منابع و مآخذ

*قرآن کریم

- ۱- ابن‌بابویه، محمد بن علی (۱۳۹۲). من لا یحضره الفقیه، قم: سازمان چاپ و نشر دارالحدیث، چاپ سوم.
- ۲- ابن‌شعبه حرانی، حسن بن علی (۱۳۹۱). تحف العقول، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، چاپ سوم.
- ۳- ابن‌منظور، محمد بن مکرم (۱۴۰۶ق). لسان العرب، قم: دارالشریف الرضی للنشر، چاپ دوم.
- ۴- پاینده، ابوالقاسم (۱۳۸۵). نهج الفصاحه، بیروت: دارالکتب السامیه، چاپ سوم.
- ۵- تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۳۶۶ش). غرر الحکم و درر الکلم، قم: دفتر تبلیغات اسلامی.

- ۶- حسینی، سید جواد (۱۳۹۳). «امام حسین(ع) و غیرت‌ورزی و پاسداری از حریم خانواده»، مجله پاسدار اسلام، شماره‌های ۳۹۳ و ۳۹۴، صص ۲۹-۳۱.
- ۷- خمینی، روح‌الله (۱۴۰۹ق). تحریر الوسیله، قم: مؤسسه آل‌البیت(ع)، چاپ سوم.
- ۸- دانشمند، مرتضی (۱۳۹۰). «غیرت‌ورزی و پاسداری از حریم خانواده»، پژوهشنامه تبلیغ اسلامی، شماره ۱، صص ۱۲-۱۸.
- ۹- ری‌شهری، محمد (۱۳۹۰). میزان الحکمه، قم: نشر معارف، چاپ سوم.
- ۱۰- حرّ عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ق). وسائل الشیعه، قم: مؤسسه آل‌البیت(ع) لإحياء التراث، چاپ سوم.
- ۱۱- طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۴). مکارم الاخلاق، قم: انتشارات هجرت، چاپ سوم.
- ۱۲- عالی، مسعود (۱۳۹۷). «غیرت‌ورزی در آموزه‌های دینی»، مجله ره‌توشه، شماره ۱۱۰، صص ۱۲۹-۱۴۴.
- ۱۳- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۷۷). الکافی (اصول کافی)، تهران: نشر فرهنگ اسلامی، چاپ سوم.
- ۱۴- مجلسی، محمدباقر (بی‌تا). بحارالانوار، تهران: انتشارات جاویدان، چاپ سوم.
- ۱۵- مطهری، مرتضی (۱۳۸۱). مسئله حجاب، تهران: انتشارات اساطیر، چاپ سوم.
- ۱۶- مطهری، مرتضی (۱۳۸۱). مجموعه آثار، تهران: انتشارات اساطیر، چاپ سوم.
- ۱۷- موسوی خمینی، سید روح‌الله (بی‌تا). تحریر الوسیله، قم: دفتر تبلیغات اسلامی.
- ۱۸- میری، مجتبی (۱۳۹۴). «انحراف در غیرت‌ورزی و پیامدهای آن در آموزه‌های اسلامی»، مجله اخلاق، سال پنجم، شماره ۱۹، صص ۱۰۹-۱۳۹.
- ۱۹- نراقی، مهدی (۱۴۰۸ق). جامع السعادات، قم: انتشارات جامعه مدرسین، چاپ سوم.